

Віталій ТЕЛІЙЧУК

професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент

Тетяна ХОРОЛЬСЬКА

здобувач вищої освіти 3-го курсу
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України

*(Дніпровського державного
університету внутрішніх справ)*

**СТРАТЕГІЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ
ТА КОНТРОЛЮ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ
ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ
УСЕРЕДИНІ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ГРУП**

В умовах воєнного стану перед правоохоронними органами, зокрема підрозділами кримінальної поліції Національної поліції України, виникають унікальні виклики, які потребують адаптації до зміненої ситуації та нових загроз. Військові конфлікти, обмеження прав громадян і підвищені ризики з безпекою вимагають від правоохоронців швидкої реакції на злочинні дії, що виникають у цей період [1].

Стратегічне застосування негласного спостереження та контролю телекомунікацій для виявлення і попередження насильницьких злочинів усередині організованих злочинних груп (ОЗГ) спирається на баланс між ефективністю правоохоронної діяльності та гарантіями приватності. Конституційна презумпція таємниці листування і телефонних розмов (ст. 31) задає жорстку рамку: втручання можливе лише на підставі судової ухвали та у випадках, передбачених законом, коли інакше отримати інформацію неможливо.

Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК) формує спеціальний режим негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) щодо втручання у приватне спілкування (гл. 21), де загальне правило просте: без ухвали слідчого судді ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування (ст. 258). Саме до цього блоку належить аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263) і з електронних інформаційних систем (ст. 264). Паралельно закон виокремлює візуальні НСРД – спостереження за особою, реччю або місцем (ст. 269) та аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270) – які слугують джерелами

превентивної розвідкової інформації у справах про тяжкі та особливо тяжкі злочини. Усе це утворює інтегрований арсенал, що дозволяє поліції та прокурорам з'єднувати «точки» у складних мережах ОЗГ [2].

Для належного фокусу варто уточнити сам об'єкт протидії. ОЗГ закон визначає через сталість об'єднання щонайменше трьох осіб, єдиний план і розподіл ролей (ч. 3 ст. 28 КК). У межах таких структур насильство застосовується як інструмент контролю над ринками, залякування, стягнення боргів чи усунення конкурентів, а також для протидії правосуддю. Ці кримінологічні характеристики пояснюють, чому стратегічне поєднання прихованого зовнішнього спостереження із точковим телекомунікаційним контролем дає можливість виявляти «патерни підготовки» – розвідку місць, «сухі репетиції», координацію нападів, логістику зброї та переміщення виконавців. Юридично така робота спирається на критерії тяжкості правопорушення та наявності відомостей про події й контакти, що мають значення для провадження [3]. Контроль телекомунікацій (ст. 263 КПК) доручається уповноваженим підрозділам Національної поліції та органів безпеки; оператори зв'язку зобов'язані сприяти виконанню ухвали суду, зберігати нерозголошення і забезпечувати незмінність даних. Це – «хребет» законного перехоплення в Україні. Одночасно зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264) дозволяє за ухвалою суду отримувати дані з обмеженим доступом; якщо ж доступ не обмежено й не потребує подолання захисту, законом передбачені вузькі випадки, коли дозвіл не потрібен, але з обов'язковою процесуальною фіксацією. Ці механізми узгоджуються з оновленою «рамкою» Закону «Про електронні комунікації», що встановлює публічно-правові обов'язки постачальників і нагляд регулятора, а також з відомчою Інструкцією про організацію НСРД (наказ № 114/1042/516/1199/936/1687/5), яка деталізує маршрутизацію доручень, фіксацію та захист результатів [4].

Негласне спостереження як «очі і вуха» превенції працює через два канали: візуальне стеження за особою/місцем (ст. 269) та аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270). Перше фіксує контакти, маршрути та моделі поведінки, друге – події у публічно доступних просторах, де можуть відбуватися планувальні зустрічі або передача предметів. У справах ОЗГ ці дії дають змогу будувати графи зв'язків, виокремлювати рольові «вузли» (кур'єри, координатори насильства) і співставляти їх із телекомунікаційними слідами, що отримуються на підставі ухвали суду. Від повноти та якості протоколювання цих дій залежить майбутня допустимість доказів.

Процесуальні запобіжники у сфері НСРД є не формальністю, а умовою легітимності. КПК вимагає фіксації ходу і результатів НСРД у протоколі з додатками (ст. 252), запроваджує заборону розголошення фактів, методів і суб'єктів їх проведення (ст. 254), а також встановлює обов'язок повідомити особу, конституційні права якої тимчасово обмежувалися, у розумний строк після припинення дій – загалом протягом 12 місяців, але не пізніше

направлення обвинувального акту до суду (ст. 253). Для цифрових джерел, отриманих зі зняття інформації з електронних систем, окремо регламентовано фіксацію і збереження (ст. 265) – це важливо для забезпечення безперервності «ланцюга зберігання» і недоторканності носіїв. Судова практика підкреслює: формальні огріхи назви процесуального документа не є автоматичною підставою для визнання доказів недопустимими, якщо зміст і спосіб отримання відповідають закону і правам сторін.

Стратегічна модель застосування НСРД проти насильницьких осередків ОЗГ має включати попередній аналітичний етап (визначення індикаторів загрози, об'єктів і місць підвищеного ризику), комбінацію візуальних і телекомунікаційних інструментів під єдиним процесуальним «парасольковим» планом, а також механізми мінімізації: обмеження кола перехоплення, фільтрацію побічних даних третіх осіб, «заморожування» надлишкових масивів і їх своєчасне знищення. На рівні взаємодії з ринком електронних комунікацій ключем є належні ухвали суду та чіткі, перевіряльні доручення уповноваженим підрозділам – разом із виконанням операторами обов'язків, встановлених КПК і законом про електронні комунікації. Водночас закон передбачає і «тривожну кнопку» – можливість реагувати у невідкладних, загрозливих ситуаціях. У доктрині та практичних коментарях до КПК наголошується: навіть у таких випадках має зберігатися вимога подальшої судової перевірки, повного протоколювання і дотримання режиму таємниці слідства; інакше результат буде втрачено як недопустимий доказ, а втручання – визнане непропорційним. Це особливо значуще для справ, де НСРД слугує не лише для «постфактум» доведення, а й для запобігання негайній шкоді життю та здоров'ю–типових ризиків у насильницьких епізодах ОЗГ [5, с. 335].

Отже, стратегічна цінність негласного спостереження і контролю телекомунікацій у справах ОЗГ полягає у здатності «бачити наперед»: виявляти планувальні дії, комунікаційні «вузли» і мобільність виконавців ще до реалізації насильства. Проте така ефективність тримається на трьох «китах»: судова санкція і чіткі підстави (КПК), процесуальні гарантії фіксації/збереження/повідомлення, а також відповідність практик європейським стандартам прав людини.

1. Никифорчук Д. Й., Телійчук В. Г. Взаємодія підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України з органами публічної влади та населення щодо забезпечення публічної безпеки та протидії злочинності в умовах воєнного стану. Interaction between law enforcement agencies and public authorities to create a secure environment under martial law : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2025. Pp.401-420 URL : <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/630/16662/35316-1>

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

5. Степанов В. А., Ю. В. Челпан. Поняття та ознаки законного спостереження за особою, річчю або місцем. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. С. 335-341.

Любов ТИМОШЕНКО

викладач кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ, ВИХОВНІ ЗАХОДИ ТА АЛЬТЕРНАТИВНІ САНКЦІЇ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

У сучасному правовому суспільстві особлива увага приділяється захисту прав і свобод неповнолітніх, у тому числі у сфері кримінального судочинства. Неповнолітні, через свій вік та психоемоційну незрілість, потребують особливого підходу як у процесі притягнення до відповідальності, так і при визначенні покарання.

Актуальність дослідження особливостей звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та покарання зумовлена як зростанням рівня правопорушень серед молоді, так і потребою у вдосконаленні правозастосовної практики відповідно до міжнародних стандартів захисту прав дитини.

У сучасному кримінальному праві важливе місце посідають виховні заходи та альтернативні санкції щодо неповнолітніх, які порушили закон. Головна мета – не покарання як таке, а виховання та ресоціалізація дитини, яка вчинила кримінальне правопорушення, шляхом залучення її до освітніх, трудових або соціальних програм, які формують відповідальну поведінку та правову свідомість. Альтернативні санкції, серед яких найпоширенішими є передача під нагляд батьків або педагогів, обмеження дозвілля, обов'язок вибачитися перед потерпілим чи пройти програму соціальної адаптації, є важливою частиною ювенального правосуддя. Вони дозволяють мінімізувати контакт неповнолітніх із кримінальною системою, зберегти зв'язок із родиною, навчанням чи працею та водночас забезпечити належний виховний вплив без ізоляції від суспільства.

Застереження є одним із найм'якших примусових заходів виховного